

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Характерною рисою сучасного міжнародного життя стало зростання кількості складних проблем, які не можуть бути вирішені на двосторонній, або вузькорегіональній основі, тобто без участі багатьох країн.

Ці проблеми потребують об'єднання зусиль для їх вирішення, що об'єктивно призводить до розвитку різноманітних форм співробітництва, найбільш ефективною з яких є інститут міжнародних організацій. Це підтверджує і швидке зростання чисельності міжнародних організацій: їх загальна кількість наближується до 5 тисяч, з яких понад 400 – міжурядові [1, с.9].

Дослідження історії виникнення міжнародних міжурядових організацій (ММУО) дозволяє виявити закономірності розвитку міжнародних відносин і є важливим для розуміння інтеграційних процесів у сучасному світі.

Однак серед дослідників існують різні точки зору стосовно появи перших ММУО.

Так, відносно постійні міжнародні об'єднання, які відомий юрист-міжнародник Д.Б. Левін вважає першими міжнародними організаціями [2, с.14], існували ще в IV – VI ст. до н.е. у Стародавній Греції. До них належали «сіммахії», які представляли собою союзи держав, що мали спільні військово-політичні цілі, та «амфіктонії», що були релігійно-політичними союзами племен та міст із спільним святилищем, скарбницею, правилами ведення війн.

Ці об'єднання держав володіли певними ознаками (наприклад, обмеженою компетенцією, організаційною структурою) [2, с.14–15; 6, с.50], що дозволяє їх віднести, за висловлюванням О.Г.Зайцевої, до віддалених прообразів міжнародних організацій [3, с.58]. Слід також зазначити, що в основу цих об'єднань були покладені спільні релігійні та військово-політичні інтереси.

Наступний етап розвитку міжнародних відносин пов'язаний із добою Середньовіччя, на той час між постійно ворогуючими державами створювалися хістки та тимчасові *військові союзи*, головним чином коли виникала загроза з боку більш сильного спільного ворога, як, наприклад, половці та монголо-татари для феодальної Русі, або для захоплення нових територій (наприклад, хрестові походи європейських правителів) [2, с.22].

Розвиток торгівлі в XIV–XV ст. спонукав до створення *міжнародних торговельних союзів*, в яких почали формуватися певні принципи, що були використані у виниклих у подальшому міжнародних організаціях [3, с.59].

Так, один з найбільш ідомих торговельних союзів – *Ганза*, що існував з XIV по XVII ст., об'єднував північнонімецькі міста Любек, Штральзунд, Росток, Вісмар, Гамбург та інші. Він мав певну структуру із постійними органами. Для здійснення своїх цілей та охорони власних інтересів союз мав у розпорядженні військо, флот, торговельні контори в Новгороді, Пскові, Смоленську, Каунасі, Бергені, Стокгольмі, Брюгге, Лондоні та інших містах Європи [4, с.80].

Важливим етапом в розвитку міжнародного співробітництва слід вважати період з початку XVI до середини XVII ст., коли в Європі завершувався процес формування суверенних держав, міжнародні відносини характеризувалися боротьбою за торгівельну та військову гегемонію, створенням різноманітних угруповань та коаліцій держав. У цей час закладаються основи ряду нових інститутів міжнародного права, отримують визнання принципи суверенітету та рівності держав, які в подальшому були покладені в основу діяльності міжурядових організацій [3, с.60].

Значно вплинули на формування передумов для створення міжнародних організацій Наполеонівські війни, які змусили монархів Австро-Угорщини, Англії, Пруссії та Росії об'єднатися в так званий *Священний союз 1815 р.* [5, с.9], який дехідні західні автори вважають першою міжнародною організацією [1, с.10].

На початку та в середині XIX ст. отримує розвиток такий інститут міжнародного права як *міжнародні конференції*, що стали певним етапом в розвитку ідеї міжнародного спілкування, їх практика виробила ті конкретні елементи інституційної системи (структура, органи, правила процедури, фінансування і т.д.), які були потім використані в міжнародних організаціях [6, с.7–8; 3, с.60].

Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу, інтернаціоналізація економічних, науково-технічних та інших відносин на поч. XIX ст. призводили до розширення кола питань, які могли бути успішно вирішені лише на багатосторонній та постійній основі. Це створювало передумови для виникнення постійно діючих органів міжнародного співробітництва, які для виконання своїх функцій повинні мати розвинену систему органів, чітко визначену засновними документами предметну та юрисдикційну компетенцію, володіти якістю міжнародної правосуб'єктності.

Аналіз юридичної літератури показує, що більшість вчених вважає часом виникнення інституту міжнародних організацій в його сучасному розумінні XIX ст.

Так, деякі дослідники вважають першою міжнародною організацією *Центральну комісію з судоплавства по Рейну*, яка була створена рішенням Віденського конгресу в 1815 р., а на постійній основі почала працювати з 1931 р. [3, с.62], інші віддають перевагу *Європейській Дунайській комісії*, що була створена на підставі Паризького мирного договору 1856 р. [7, с.687].

На нашу думку, вказані міжнародні організації слід віднести до окремого інституту міжнародного права, а саме *міжнародних комісій*, оскільки вони володіли обмеженою компетенцією та спрощеною організаційною структурою.

Першими ж міжнародними організаціями, на наш погляд, слід вважати *адміністративні союзи*, які в міжнародно-правовій літературі інколи називаються «міжнародними адміністративно-цільовими з'єднаннями (уніями)» [8, с.15; 9, с.189–190].

Ці утворення мали власні органи:

а) вищий – конгрес або повноважна конференція, що мали періодичний характер скликання та

б) адміністративний – секретаріат (міжнародне бюро) [10, с.41].

Як зазначає О.Г.Зайцева, адміністративні союзи, що виникли у ХІХ ст. «мали обмежену спеціалізовану компетенцію, сфера їх діяльності охоплювала коло конкретних економічних та науково-технічних питань» [3, с.63]. Слід також додати, що співробітництво в рамках цих союзів здійснювалося спочатку між обмеженою кількістю держав.

У 1864 р. було створено Всесвітній союз виміру землі, 1865 р. – міжнародний телеграфний союз [8, с.97–98]. У подальшому почали діяти Всесвітній поштовий союз (1874), Міжнародний союз для охорони промислової власності (1883), міжнародний союз залізничного транспорту (1890) та інш. [8, с.97–98; 9, с.190–195].

Таким чином, міжнародні адміністративні союзи були першими міжнародним міжурядовими організаціями (ММУО), через які здійснювалося співробітництво держав в окремих сферах міжнародного життя: в сфері транспорту, фінансів, зв'язку і т.д.

Окремо слід зупинитись на інтелектуальних витоках ідеї щодо створення міжнародних організацій, що з'явилися задовго до її втілення у міжнародному житті, і в цілому була спрямована на забезпечення міжнародного миру та безпеки. Перший проект щодо організації колективної безпеки належить французькому юристу П'єру Дюбуа (1250–1322), він запропонував утворити союз між європейськими державами з метою підтримання миру та заснувати третейській суд для вирішення спорів між членами об'єднання. Наступним був проект короля Богемії (1420–1471) Іржи Подебрада, який вів з іноземними країнами переговори про заснування федерації, що мала б складатися з європейських держав із постійним конгресом послів всіх членів союзу в Базелі в якості вищого органу. Крім перерахованих, досить відомі проекти короля Франції Генріха IV, Емерика Крюсе, Уільяма Пенна, де Сен-П'єра, Жан-Жака Руссо, Емануїла Канта та інш. Не були винятком і наші співвітчизники – своєрідні засоби забезпечити мир пропонували В.Ф.Малиновський та князь Платон Зубов [5, с.4–9; 4, с.224–231; 11, с.29].

Однак практичне вираження ці ідеї отримали лише на початку ХХ ст., коли були створені ММУО загальної компетенції в політичній, економічній та соціальній сферах – спочатку Ліга Націй (1919 р.), згодом Організація Об'єднаних Націй (ООН) (1945 р.).

Таким чином, в ХІХ ст. вже був накопичений певний практичний і теоретичний досвід об'єднання держав в нову форму міжнародного співробітництва – міжнародні міжурядові організації.

Аналіз дослідженої юридичної літератури свідчить, що *основною закономірністю суспільного розвитку, яка зумовила виникнення та розвиток міжнародних організацій, була зростаюча взаємозалежність держав, інтернаціоналізація різноманітних сфер життя (в першу чергу економічної та науково-технічної), яка призвела до інтенсифікації міжнародних зв'язків, збільшення кола та ускладнення характеру спільних проблем, які можливо ефективно розв'язати лише на багатосторонній основі за допомогою спеціально створених органів.*

Список літератури: 1. Циганкова Т.М., Гордєєва Т.Ф. Міжнародні організації: Навч. посібник. К., 2001. 2. Левин Д.Б. История международного права. М., 1962. 3. Зайцева О.Г. Возникновение и развитие международных межправительственных организаций // Вопросы истории, № 12, 1976. 4. Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов. Спб., 1904. Т.1. 5. A.LeRoy Bennett, James K.Oliver. International Organizations. Principles and Issues. New Jersey, 2002. 6. Ашавский Б.М. Межправительственные конференции. М., 1980. 7. J.Brownlie. Principles of public international law. Oxford university press. 1998. 8. Коровин Е.А. Современное международное публичное право. М., 1926. 9. Лист Ф. Международное право в системном изложении. Юрьев. 1917. 10. Шибаева Е.А. Право международных организаций. Вопросы теории. М., 1986. 11. Нешатаева Т.Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. М., 1998.

Надійшла до редколегії 17.07.02

К.Б. Левченко

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ЖІНОК У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМИ ПРІОРИТЕТІВ

Політичні права жінок посідають особливе місце як у вченні про права людини, так і в чинному позитивному праві. Політичні права забезпечують повноцінну участь громадян у суспільному житті та у здійсненні державної влади; саме у галузі політичних прав здавна існувала дискримінація жінок, яка була закріплена законом. Політична історія західного світу розвивається у певному напрямі – від стану, в якому стартові умови учасників політичної гри були нерівні абсолютно, до стану, коли шанси зближуються, хоча досягнення повної рівності залишається досі проблематичним.

Проблеми політичних прав жінок розглядаються у багатьох міжнародних документах з прав людини, зокрема, в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», Спеціальній Конвенції ООН «Про політичні права жінок».

Першим міжнародним документом, який проголосив, що політичні права жінок повинні користуватися загальною повагою, що вони притаманні жінці у такій мірі, у якій вони притаманні будь-якій вільній особі, була Загальна декларація прав людини 1948 року (наприклад, ст.21). На розвиток її положень у 1952 р. було прийнято Конвенцію «Про політичні права жінок» [1]. Відповідно до цієї Конвенції (ст.1) жінкам належить право голосувати на усіх виборах на рівних із чоловіками умовах, без якоїсь дискримінації. Жінки можуть бути обрані на рівних із чоловіками умовах, без якоїсь дискримінації, в усі встановлені національним законом установи, що потребують привселюдних виборів (ст.2). У ст.3 Конвенції проголошується право жінок на рівних із чоловіками умовах займати посади на суспільно-державній службі і виконувати всі суспільно-державні функції, установлені національним законом. Саме реалізація цього права забезпечує жінці можливість брати участь у керуванні державою на всіх рівнях. Питання політичних прав жінок та їх рівноправності з чоловіками у політичній сфері регламентуються також у Міжнародному пакті про